

9. Уголовно-процессуальный кодекс Франции: офиц. текст с изм. и доп. на 1 янв. 1966 г. – М.: Прогресс, 1967. – 323 с.
10. Фильченко А.П. Восстановление утраченного уголовного дела как механизм, препятствующий прекращению правоотношения уголовной ответственности. М., 2012, - 148 с.
11. Шешуков, М. Уголовно-процессуальный закон Латвийской Республики / М. Шешуков. – Рига: Балтийский русский институт, 2005, 368 с.

УДК 346.34

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ АУКЦІОНІВ В УКРАЇНІ

Будник Ю.А., кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права та процесу Університету ДФС України, **Пронькіна А.С.**, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Університету державної фіскальної служби України

***Анотація.** У статті досліджено основні положення врегулювання аукціонних правовідносин відповідно до чинного законодавства. Проаналізовано нормативно-правові акти, що прямо або побічно регулюють аукціонну діяльність. Охарактеризовано позитивні та негативні елементи Проекту Закону України «Про аукціони». Наведено власну позицію щодо удосконалення чинного законодавства.*

***Ключові слова:** аукціон, торги, аукціонні правовідносини, аукціонний продаж, купівля-продаж.*

***Annotation.** The article analyzes the main provisions of the regulation of auction legal relations in accordance with the current legislation. The notion of bids and auctions is defined, their characteristics are characterized. The normative and legal acts that directly or indirectly regulate the auctioning activity are analyzed, namely, the Civil Code of Ukraine, the Commercial Code of Ukraine, the Tax Code of Ukraine, the Law of Ukraine "On Restoration of the Debtor's Solvency or Recognition as a Bankrupt", the Procedure for the Alienation of State-owned Objects, Approved Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine.*

The structure of auction legal relations is briefly described and the main opinions of the scientists about the stages of the auction are defined. The opinions of scientists concerning the main and auxiliary structural elements of the auction have been commented.

The Draft Law of Ukraine "On Auctions" is considered. Its positive and negative elements are characterized. The proposal for the possibility of concluding an oral contract at the auction is analyzed. The arguments of other scientists about the importance and positiveness of this innovation are given. Separately, the article focuses on a positive foreign experience devoted to the conclusion of the contract at the auction in oral form. The article substantiates the importance of regulating the issues of invalidity of contracts concluded at the auction and ways of protecting the rights of the auction participants.

The article highlights the author's own position regarding the current legal regulation of auction legal relations and the need to improve the current legislation on this issue.

***Keywords:** auction, bidding, auction legal relations, auction sales, purchase and sale.*

Постановка проблеми. Аукціони мають тисячолітню історію і, наразі, широко використовуються у більшості країн світу. В Україні набуло поширення застосування аукціонів уже після здобуття незалежності. Розвиток ринкової економіки сприяє широкому розповсюдженню аукціонної діяльності у різних сферах. Нині поширені аукціони при приватизації державного майна, земельні аукціони, аукціони з продажу природних ресурсів, ліцензій на здійснення певних видів діяльності, аукціони у виконавчому провадженні з приводу майна боржника, «благодійні» аукціони тощо.

Поряд із поширенням аукціонної діяльності існує відсутність єдиного підходу законодавця щодо аукціонів, що в свою чергу породжує виникнення прогалин та неузгодженостей у чинному законодавстві України щодо аукціонів. Так, наприклад, у Цивільному кодексі України міститься лише згадування про можливість укладення договорів на аукціонах. Так само, лише в загальних рисах торкаються аукціонів положення й деяких інших законів. У зв'язку з цим, аукціонна діяльність регулюється численними нормативними актами, які закріплюють різні організаційно-правові механізми проведення аукціонів та містять різний понятійний апарат. Саме тому, наразі, кожний вид аукціонів характеризується своїми, притаманними лише йому, особливостями, що негативно впливає на практику їх застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий внесок у розвиток наукової думки з питань аукціонної діяльності здійснили: М. С. Алябишев, В. В. Груздев, А. П. Євгенієва, М. Є. Молчанова та інші.

Метою дослідження є визначення особливостей законодавчого врегулювання аукціонної діяльності в Україні та вироблення обґрунтованих пропозицій щодо його удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Чинне законодавство розглядає поняття «аукціону», «публічних торгів» та «прилюдних торгів» як тотожні терміни. У ці поняття закладена єдина правова природа, яка полягає у продажі майна на конкурентних умовах з метою отримання найвигідніших пропозицій. Ми погоджуємось із думкою більшості сучасних науковців, які також ставлять знак рівності між поняттями аукціону, публічних та прилюдних торгів (Б. В. Борисов, А. П. Євгенієва, В. К. Макутов).

Термін «торги» варто розуміти як особливу форму відчуження майна, яка передбачає змагальний порядок реалізації предмету торгу – лоту. Змагальність полягає у передачі лоту тому учаснику торгів, який запропонував найвищу ціну. М. І. Брагімський вважає, що «в основі уявлень про торг як особливу правову конструкцію відображена ідея змагальності... Змагальність спрямована на досягнення оптимального результату. Відповідно і переможцем визнається той, хто представляє кращий за інших учасників торгу результат» [1, с. 231].

На думку В. І. Стровського в умовах сучасної ринкової економіки аукціон є розповсюдженим способом купівлі-продажу товарів, який використовується як в міжнародній торгівлі, так і на внутрішніх товарних ринках більшості країн світу [2]. У свою чергу М. С. Алябишев у своїй праці висуває думку про те, що аукціон не можна вважати продажем майна, оскільки на самому аукціоні укладання договору з приводу виставленого на аукціон майна (права) не відбувається, та пропонує розглядати аукціон як заснований на конкуренції спосіб придбання права на укладення договору тим з учасників торгів, який запропонує більш високу ціну, ніж інші учасники [3, с. 14-16].

Отже, ми можемо дати своє визначення аукціону – це спосіб публічного, почергового продажу товарів на основі конкурсу покупців; спеціалізований ринок з аукціонного продажу певного різновиду товарів, який функціонує постійно або періодично. Залежно від мети аукціонний продаж можна поділити на примусовий – організований для реалізації майна несправного боржника, та добровільний – організований продавцем з власної волі самостійно чи через спеціально уповноважену організацію.

Проте, все ж проблемним питанням є визначення чинним законодавством України легального поняття аукціону як конкурентного способу встановлення договірних відносин. Законодавцем у чинних нормативно-правових актах вживаються терміни «публічні торги», «аукціон», «конкурс», «тендер» тощо.

Розглядаючи законодавче врегулювання, варто зазначити, що торги є окремою, особливою формою укладення договору купівлі-продажу. Чинний Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) регламентує лише загальні положення або здійснює посилання на інші чинні нормативно-правові акти. Так, відповідно до ст. 650 ЦК України особливості укладення договорів на біржах, аукціонах, конкурсах тощо встановлюються відповідними актами цивільного законодавства [4].

Також окремі положення ЦК України регламентують лише процедуру укладення договорів за результатами торгів. Так, відповідно до ч. 4 ст. 656 ЦК України встановлено можливість розповсюдження положень про купівлю-продаж до договорів, що укладаються на біржах, конкурсах, аукціонах (публічних торгах), якщо інше не встановлено законом про ці види договорів купівлі-продажу або не впливає з їхньої суті [4].

Чинне господарське законодавство також передбачає загальні вимоги до укладення господарських договорів на біржах, ярмарках та публічних торгах. Саме таку правову

позицію виражено у ст. 185 Господарського кодексу України (далі – ГК України). Зокрема, зазначена стаття регламентує, що до укладення господарських договорів на біржах, оптових ярмарках, публічних торгах застосовуються загальні правила укладення договорів на основі вільного волевиявлення, з урахуванням нормативно-правових актів, якими регулюється діяльність відповідних бірж, ярмарків та публічних торгів [5]. Варто відзначити, що укладення господарських договорів у конкурентний спосіб (на торгах або аукціонах) відрізняється від загального порядку укладення господарських договорів, який передбачений ст. 181 ГК України.

Окрему увагу питанню укладення договорів купівлі-продажу на аукціонах приділено у Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон про банкрутство). Відповідно до ст. 50 даного Закону продаж майна на аукціоні оформлюється договором купівлі-продажу, який укладається власником майна чи замовником аукціону з переможцем торгів [6]. Слід звернути увагу, що дана стаття регламентує обов'язкові умови договору укладеного на аукціоні. До таких умов відносяться: відомості про майно, його склад, характеристика; ціна продажу майна; порядок і строк передачі майна покупцю; відомості про наявність або про відсутність обтяжень стосовно майна; інші умови, передбачені законодавством України. Окремо законодавець звертає увагу на обов'язковість нотаріального посвідчення договорів купівлі-продажу нерухомого майна, укладених на аукціонах. Також п. 2 ч. 3 ст. 71 Закону про банкрутство регламентує укладення договору купівлі-продажу на кожен лот, придбаний переможцем аукціону.

Відповідно до ч. 4 ст. 49 Закону про банкрутство, суб'єктами аукціону є його замовник, організатор та учасники [6]. Окремо в даному законі зазначено, що організатором аукціону є визначена замовником фізична або юридична особа, що має ліцензію на проведення торгів і з якою замовник аукціону уклав договір на проведення аукціону. У той же час, згідно з п. 2 ч. 2 ст. 44 Закону про банкрутство, ліквідатор має право самостійно проводити торги на аукціоні відповідно до законодавства або залучити на підставі договору організатора аукціону – юридичну особу, яка відповідно до установчих документів має право проводити торги. Організатор аукціону не може бути заінтересованою особою стосовно кредитора чи боржника [6]. Із вищенаведеного ми можемо побачити суперечність норм, так як однією нормою передбачена можливість визначення організатором аукціону як фізичних, так і юридичних осіб, у той час як інша норма передбачає залучення в якості організатора аукціону лише юридичних осіб.

Визначення аукціону також міститься у Податковому кодексі України (далі – ПК України). Так, відповідно до п.п. 14.1.8 п. 14.1 ст. 14 ПК України аукціоном (публічними торгами) визнається публічний спосіб продажу активів з метою отримання максимальної виручки від продажу активів у визначений час і в установленому місці [7].

Окрему увагу необхідно звернути на Порядок відчуження об'єктів державної власності, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 803 від 06.06.2007 року (далі – Порядок). У даному Порядку визначено, що аукціон – це спосіб продажу майна, за яким його власником стає покупець, що в ході торгів запропонував за нього найвищу ціну [8]. Крім того, Порядок визначає процедуру підготовки до проведення аукціону, умови участі покупців в аукціоні, власне саму процедуру проведення аукціону та порядок здійснення розрахунків за придбане майно.

Перерахований перелік законів, які тим чи іншим чином регламентують проведення аукціонів не є вичерпним. Низка інших чинних нормативно-правових актів регулює проведення аукціонів у окремих сферах суспільних відносин, серед яких: Земельний кодекс України, Митний кодекс України та Закони України «Про приватизацію державного і комунального майна», «Про виконавче провадження», «Про оренду землі», «Про заставу» тощо.

Окремо варто звернути увагу на структуру аукціонних правовідносин на рівні законодавчого врегулювання та в розрізі сучасної наукової думки. Відповідно до чинного

законодавства відсутній чіткий загальний поділ на етапи процесу проведення аукціону. Окремі нормативно-правові акти встановлюють процедуру проведення аукціону, проте, такі процедури можуть цілком різнитися в залежності від правової підстави проведення аукціону. Вважаємо це негативною рисою законодавчого врегулювання аукціонних правовідносин, оскільки така ситуація цілком може допустити пропущення якогось важливого етапу проведення аукціону.

Значну увагу у сучасній юридичній науці приділено дослідженню питання структури етапів проведення аукціонів. Проте, аналіз наукових праць дає змогу стверджувати, що серед вчених немає єдиної позиції щодо кількості етапів аукціонів та їх меж. Так, окремі дослідники виділяють підготовчий етап, етап ознайомлення з товаром, аукціонний торг та етап розрахунку за придбані товари. Іноді у структурі останнього етапу додатково виокремлюють два окремих підетапи: оформлення договору купівлі-продажу товару та виконання зазначеного договору. Таким чином, М. Є. Молчанова стверджує, що правовідносини з аукціонної купівлі-продажу товарів охоплюють увесь спектр відносин з моменту підготовки до виконання включно [9].

Проте, інші науковці вважають, що етапи підготовки до проведення аукціону та виконання договору купівлі-продажу, укладеного на аукціоні виходять за межі правовідносин аукціонної купівлі-продажу товарів. Так, В. С. Груздєва у зазначених правовідносинах виділяє лише чотири етапи, а саме: 1) оголошення про проведення торгів; 2) заявка претендентів на участь в торгах; 3) виявлення переможця; 4) укладання договору [10, с. 24-36].

Молчанова М. Є. також визначає чотири основні процедурні етапи правовідносин з аукціонної купівлі-продажу товарів. Проте, окремо додає і один факультативний етап. На її думку, основними етапами проведення аукціонів є: попередній, підготовчий, безпосереднє проведення торгів та завершальний етапи. Факультативним є постаукціонний етап, який складається з юридично значущих дій сторін договору купівлі-продажу товару, які спрямовані на виконання ними взаємних обов'язків [9].

У свою чергу, М. С. Алябишев зазначає, що в самому процесі проведення аукціону необхідно виділити три об'єктивно існуючі стадії (етапи): 1) підготовча стадія (підготовка й оголошення аукціону); 2) власне торги (аукціонні торги); 3) закінчення аукціону й реалізація його результатів. До того ж, він наголошує, що кожна окрема стадія організаційно відособлена, має конкретний початок і закінчення, а також самостійне процесуальне значення. Разом з тим всі стадії є єдиним нерозривним процесом, тому порушення, допущене на кожній зі стадій, може стати підставою для визнання недійсним аукціону в цілому [11].

Важливо звернути увагу на те, що у 2010 році народним депутатом В. В. Лук'яновим до Верховної Ради України було подано Проект Закону України «Про аукціони» за реєстраційним номером 7002/П від 19.07.2010 року. Проте, за результатами розгляду у першому читанні проект Закону України «Про аукціони» (далі – Проект) було повернуто на доопрацювання з урахуванням висловлених зауважень та пропозицій. 20 вересня 2011 року прийнято Постанову Верховної Ради України «Про відкликання проекту Закону України про аукціони».

Вважаємо за необхідне проаналізувати даний Проект. Досліджуючи загальні риси законопроекту варто звернути увагу на те, що він складався з 30 статей, які згруповані у п'ять глав: «Загальні положення», «Підготовка до проведення аукціону», «Проведення аукціону», «Розрахунки. Виконання або розірвання договору», «Прикінцеві положення» [12]. Виходячи з цього, ми можемо побачити першу позитивну рису даного Проекту – структурування аукціонних відносин. Побудова Проекту здійснювалась із точки зору укладання договору купівлі-продажу безпосередньо в момент оголошення переможця. Це дозволяє уникнути виникнення спорів щодо «скасування» або «визнання недійсним» самого аукціону або протоколу про його проведення.

Окрему увагу в Проекті присвячено забезпеченню максимальної конкуренції на аукціоні, прозорості його проведення, розширення кола об'єктів, які можуть продаватися або віддаватися в найм (оренду) на аукціоні тощо. Однак, варто зауважити, що негативною стороною Проекту є відсутність самого поняття аукціону, що могло б чітко на законодавчому рівні визначити відмінність чи підтвердити тотожність аукціонів із публічними торгами, прилюдними торгами, біржами, тендерами тощо.

Проект містив цілу низку новацій. Однією із яких було укладення на аукціоні усного договору. Насамперед Проект був побудований на основі того, що договір на аукціоні укладається в момент оголошення переможця. Це дозволяє уникнути багатоступеневості, яка існує нині при укладенні договорів на аукціонах, істотно спростивши механізм укладення договору і зменшивши ймовірність виникнення спорів. Однак, у своєму Висновку Головне науково-експертне управління Верховної Ради України не погоджується із такою нормою, оскільки, можливість продажу нерухомості на аукціоні без нотаріального посвідчення відповідного договору може призвести до зростання кількості зловживань у цій сфері та масових порушень прав фізичних та юридичних осіб – власників та користувачів відповідного нерухомого майна. Тим більше, що у Проекті не вимагається підтвердження прав особи, яка здійснює продаж нерухомості на аукціоні, на це майно, а одного письмового повідомлення власника про проведення аукціону (ст. 11 Проекту) навряд чи достатньо для надійного запобігання зловживанням. Крім цього укладення договору не може бути окремим аукціоном, оскільки аукціон – це спосіб визначення особи, з якою буде укладений відповідний договір. До того ж такий підхід ускладнює проведення аукціонів, на яких може бути продано декілька речей різними лотами [13].

Однак, на думку А. М. Мірошниченка та Ю. Ю. Попова можливість укладення на аукціоні усного договору не може призвести до вищезазначених наслідків, у тому числі, коли предметом договору є нерухоме майно. Так, вчені зазначають, що у Законі України «Про іпотеку» на сьогодні передбачений механізм, який є тотожним описаному в Проекті: за результатами аукціону складається протокол (ч. 5 ст. 45 Закону; ст. 22 Проекту), покупець оплачує придбане майно (ст. 46 Закону, ст.ст. 23-27 Проекту), державний виконавець складає акт про реалізацію предмета іпотеки, що є підставою для видачі нотаріусом покупцеві свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (ст. 47 Закону; ст. 29 Проекту). Таким чином, передбачена в Законі України «Про іпотеку» конструкція (яка на сьогодні успішно функціонує) не передбачає укладення письмового нотаріально посвідченого договору, і це не призвело до «зловживань» та «масових порушень» [14].

Ми погоджуємось із запропонованою думкою у Проекті, та вважаємо, що стадія укладення письмового нотаріально посвідченого договору при проведенні аукціону зайва. Вона не виправдано ускладнює процедуру і створює зайві проблеми, наприклад, в ситуації, коли одна зі сторін ухиляється від підписання письмового договору.

Окремо варто звернути увагу на те, що укладення усних договорів щодо нерухомого майна на аукціонах широко практикується у зарубіжних країнах із розвиненими правовими системами. Так, А. М. Мірошниченко та Ю. Ю. Попов вказують, що наприклад, § 156 Німецького цивільного уложення, присвячений укладенню договору на аукціоні, не передбачає укладення за результатами аукціону письмового, і тим більше нотаріально посвідченого договору. Договір укладається безпосередньо на аукціоні. Такий самий підхід спостерігається і в США. Аналогічним прикладом є законодавство деяких пострадянських країн: зокрема, ст. 156 Кодексу Естонії про виконавче провадження визначає, що право власності на нерухому річ виникає внесенням запису до кріпосної книги на підставі акта про проведення аукціону [14].

Також необхідно зауважити важливість врегулювання питань недійсності договорів, укладених на аукціоні, та способів захисту прав учасників. Так, відповідно до ст. 8 Проекту передбачено правила щодо визнання недійсними договорів, укладених із порушенням порядку підготовки та проведення аукціону. Часто виникають зловживання

через використання оспорювання договорів, укладених на аукціонах широким колом осіб. Зважаючи на це, становище покупця майна на аукціоні є нестійким, що знижує привабливість купівлі майна на аукціоні, а отже, – і ціну, за яку купується майно.

Саме тому, вважаємо раціональним наділення правом на позов лише за умови, якщо порушення перешкодило або могло перешкодити укладенню договору на найбільш вигідних умовах для продавця.

З приводу способів захисту прав учасників аукціону вважаємо, що визнання договору, укладеного на аукціоні, проведеному з порушенням закону, недійсним не є ефективним способом захисту прав учасників аукціону. З раціональної точки зору, це буде ефективним способом відшкодування заподіяних збитків.

Висновки. Чинне законодавство України, хоч і врегульовує певні питання аукціонної діяльності, проте, не повною мірою встановлює загальні вимоги до аукціонів, етапів їх проведення, кінцевого результату. Також недоліком є відсутність норми, яка б встановлювала легальне визначення поняття «аукціону». Встановлення такої норми сприятиме відмежуванню врегулювання аукціонної діяльності від публічних чи прилюдних торгів, бірж, тендерів, або навпаки законодавчо закріпить їх ідентичність.

Отже, вважаємо за необхідне прийняти Закон України «Про аукціони». Спроби створення такого закону уже були, проте, вони не увінчались успіхом. Тому, існує потреба у удосконаленні Проекту такого закону, з урахуванням наведених зауважень, а також використання позитивного зарубіжного досвіду з питань законодавчого врегулювання аукціонної діяльності.

Список використаних джерел

1. Брагимский М. И., Витрянский В.В. Договорное право. Общие положения. Статус. Москва, 1998. 531 с.
2. Стровский В. И. Внешнеэкономическая деятельность предприятия: учебник. Юнити. Москва, 2003. 461 с.
3. Алябишев М. С. Понятійний апарат – засіб єдності праворозуміння при регулюванні діяльності аукціонів. *Актуальні проблеми цивільного права та процесу*: Матеріали наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті професора О. А. Пушкіна, Харків, 21 травня 2005 р. Харків, 2005. С. 14–16.
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 29.11.2018).
5. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 29.11.2018).
6. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12> (дата звернень 29.11.2018).
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 29.11.2018).
8. Порядок відчуження об'єктів державної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.06.2007 № 803 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/803-2007-п> (дата звернення: 29.11.2018).
9. Молчанова М.Є. Господарсько-правове регулювання аукціонної купівлі-продажу товарів: дис. канд. юрид. наук. спеціальність:12.00.04 – господарське право, господарське процесуальне право. Київ, 2016. 186 с.
10. Груздев В.В. Торги: понятие, правовая природа, признание недействительными. *Хозяйство и право*. 2004. № 7. С. 24-36.
11. Алябишев М.С. Особливості укладення договорів на аукціоні. дис. канд. юрид. наук. спеціальність: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Харків, 2008. 153 с.
12. Про аукціони: Проект Закону України від 19.07.2010 № 7002. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF5EI00I.html (дата звернення: 29.11.2018).
13. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64170 (дата звернення: 29.11.2018).
14. Мірошниченко А.М., Попов Ю.Ю. Укладення договорів на аукціоні: можливість усної форми та відмови від нотаріального посвідчення (зокрема щодо нерухомості), недійсність, способи захисту прав учасників. *Вісник Вищої ради юстиції*. № 1 (9). 2012. С. 154-164.